

ARANYSZÁJÚ SZENT JÁNOS: A FELFOGHATATLANRÓL ÉS AZ EGYSZÜLÖTT DICSŐSÉGÉRŐL Kilenc prédikáció az ariánusok ellen

Ókori szövegek általában csak a szakértők s néhány kultúrbúvár érdeklődését szokták felkelteni, ugyanakkor sokak számára rejtély, hogyan tehetett valaki szert hallatlan népszerűsége az antikvitásban, amikor a média eszközei igencsak szerények voltak. A jelen kötet — bár nem ez volt a közvetlen szándéka — megadja a rejtély kulcsát. A nagy egyházatyja olyan problémákat taglal beszédeiben, amelyekről a széles néptömegek beszéltek: vajon mennyire és hogyan ismerhető meg az Isten lényege, s ezzel összefüggésben Krisztus kisebb-e az Atyánál, vagyis teremtmény-e? Eunomiosz, az ariánus irányzat szélsőséges képviselője még azután is jócskán fel tudta kavarni a kedélyeket, hogy 381-ben a Konstantinápolyi zsinat hivatalosan szentesítette és pontosította a 325-ös Nikaiai zsinat hitvallását a Fiú és a Szentlélek istenségéről. Az aranyszájú szónok 386/387-ben Antiokhiában kötelességének érezte, hogy közérthető módon „felvilágosítsa” hallgatóságát Eunomiosz nézeteinek tarthatatlanságáról. A prédikációk fennmaradása, szövegvariánsai bizonyítják, mennyire nem elvont kérdésnek tekintette a hívő nép az egyház hitét. A 21. század elején is „aktuális” — az elmúlt egy évtized itthon megjelent vallástörténeti irodalma és vitái ékesen bizonyítják ezt —, hogy tisztázzuk, „hasonlít”-e Krisztus az Atyához, vagy csupán egy tiszta erkölcsöt hirdető, feddhetetlen emberrel állunk szemben. Khrüszosz-tomosz epés megjegyzései épp arról tanúskodnak, hogy a szónokot tátott szájjal hallgatók gyakran még azt sem vették észre, hogy közben zsebtolvajoknak estek áldozatul! Nem unalmas fejtegetések, hanem a közvéleményt izgató problémák ejtették rabul a nagyvárosi közönséget.

A kötet több szempontól is hozzásegíti a mai olvasót, hogy ne csak kívülállóként szembesüljön a problémákkal. A szorosan vett szöveg csupán kétharmadát teszi ki a könyvnek, a többi hasznos apparátust nyújt az antiokhiai szónok életének, munkásságának, a korabeli viszonyoknak és a szövegben felmerülő textológiai és értelmezéssel variációknak a megismeréséhez és elmélyültebb megértéséhez. A teológiai szótár azoknak is segít, akik nem mozognak otthonosan az egyházi terminológiában, és szeretnék megismerni egy-egy kifejezés filozófiai gyökereit

is. Egyesek számára talán eltűzöttnek tűnhet, hogy ilyen bőséges a segédanyag, viszont ráébredetheti az olvasót, hogy a Szentírás értelmezése nemcsak manapság, hanem a patrisztika aranykorában is komoly feladatot rótt az exegetára. A fordító nem akarta megkímélni olvasóját azoktól a problémáktól, amelyekkel meg kellett birkóznia, sőt meg akarta osztani vele küzdelmeit. Ezzel segít eloszlatni azt a naivitást, amely a közvéleményben egyrészt a szó szerinti szentírás-magyarázatot tekinti elsősorban hitelesnek (s tévesen ide igyekszik beleerőszakolni az antiokhiai iskolát), másrészt elfelejtkezik arról, hogy az Újszövetség az úgynevezett Hetvenes (*Septuaginta*) görög Ószövetség-fordítást használja, nem pedig a héber szöveget. A prédikációk jegyzeteiből megtudhatjuk, milyen árnyalatnyinak tűnő, sokszor azonban lényegbevágó különbségek vannak egy-egy bibliai hely értelmezései között, s ezek természetesen tükröződnek az egyes magyar szentírás-fordításokban is.

Aki kezébe veszi Aranyszájú kilenc prédikációját, remélhetőleg kedvet kap hozzá, hogy a kereszténységnek a hétköznapi aktualitásokon túlnyúló, mélyebb rétegeivel, és talán magával az élő egyházzal is megismerkedjék. (Fordította, jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátta, a bevezetést és az utószót írta Perczel István. *Odigitria Könyvek – Osiris Kiadó*, Budapest, 2002)

BAÁN ISTVÁN

IOANICHIE BALAN: A MOLDAVI SZERZETESÉK ÉLETE

A 2002. esztendő magyar könyvtermésének egyik csendes meglepetése volt Ioanichie Balan *A moldvai szerzetesek élete* című könyve. A fordítás alapjául szolgáló könyv 1986-ban Belgiumban, francia nyelven látott napvilágot a Chevetogne-i kétritusú bencés monostor gondozásában. 1986-ban Belgiumban francia nyelven már ismerték a *Román Paterikont*. (A *Pateric romanesc* 2. kiadása 1990-ben jelent meg Bukarestben, 704 oldalon.) Magyarországon másfél évtizeddel később vált hozzáférhetővé ez az archaikus, a Kr. u. 3–5. századi pusztai szerzeteshagyományt idéző szöveggyűjtemény. Magyarország távolabb van Moldvától, mint Belgium? Annyi bizonyos, hogy Magyarország és Románia az ortodox-katolikus civilizációs határvonalon fekszik, s mint az nem ritkán előfordul, a szomszédok néha évekig, évtizedekig, sőt év-

századokig nem állnak szóba egymással. A két civilizációs térség határán élő román és magyar értelmiségiek, keresztények, szerzetesek előtt még nagy út áll. A párbeszéd szolid jele *A moldvai szerzetesek élete* című könyv, mely elsőként teszi hozzáférhetővé a magyar olvasóközönség előtt az eddig ismeretlen romániai ortodox egyház, azon belül a monostorok markáns spirituális örökségét, istentapasztatát.

A könyv nyitó oldalán, mintegy emblematicus jelként láthatjuk Paiszij Velicskovszkij archimandrita és sztarec (+1794) képét, akinek nagy szerepe volt a moldvai monostorok megújulásában. Az orosz monostorok meglazult fegyelmével elégedetlen Paiszij fiatal szerzetesként 1742 táján Moldvába ment, ahol néhány monostorban még szigorú szerzetesélet volt. Innen 1746-ban az Áthosz-hegyre utazott, majd visszatért Moldvába, és több monostorban visszaállította a régi, szigorú aszketikus fegyelmet. Ebben tapasztalatai és az áthosz-hegyi monostorok szabályai irányították. Néhány görögül tudó szerzetes segítségével Paiszij lefordította egyházi szlávra Nikodémosz *Filokáliáját* (Véence, 1782), melyet 1793-ban nyomtattak ki Pétervárot. A *Filokália* román nyelven az 1940-es évektől jelent meg Dumitru Staniloae fordításában, a 12. kötet hosszú kényszerzsunet után 1991-ben látott napvilágot.

A moldvai szerzetesek élete című könyv nem történeti jellegű, hanem inkább lírai szerkezetű. A paterikon műfaja nem azonos a középkori latin nyelvű hagiográfiákkal, noha számos közös elemet is találunk e két sajátosan egyházi műfaj között. Az ortodox keleti és a katolikus nyugati egyházi tradíció az irodalomban is másképp artikulálódott. A Ioanichie Balan sihasztriai archimandrita által a 20. század második felében összegyűjtött román paterikonban keveredik a történeti, életrajzi elem és a bölcsességirodalom enigmatikus, esszenciális jellege. A magyar nyelvű válogatásban 22 rövid élettörténet, megtérestörténet mellett egy-egy találkozástörténet és néhány — a szájhagyomány által megőrzött — bölcs mondás olvasható.

A könyv szereplői imádkozni, azaz élni tanuló emberek. A tanítvány üdvösségre, Isten országába vágyakozó ember. Kérdéseit van kinek föltennie, ugyanis van, aki meghallgassa, s van, aki tapasztalata, karizmája révén választ ad a kereső, eltévedt tanítványnak. A könyv főszereplői a sztarecek, akik kezdetben maguk is tanítványok voltak. Lássunk egy példát! A Secu monostorában élő Vichentie protoszinkellosz atyát tanítványai kérték, hogy mondjon nekik egy üdvös szót. „Ez az utolsó szavam: türelem, türelem! És amikor úgy érzi, hogy elvesztette,

kezdje újra előlről. Még egyszer: türelem, türelem, türelem! Azután kezdjen újra mindent előlről.” „De meddig kell türelmesnek lennünk, Vichentie atya?” „Hallgasson ide, Cleopa atya: a sír küszöbéig! És azután, szeretett fiam, fölmegyünk az Édenkertbe.”

A francia nyelvű kiadás számára, amely a magyarnak is alapjául szolgált, Nicolae Steinhartd készítette a válogatást, akinek *A gyümölcs ideje* című esszéisztikus evangéliummagyarázatai a kolozsvári Koinonia Könyvkiadó gondozásában jelentek meg a közelmúltban. Steinhartd az értelmiségi szerzetes érzékenységével és tiszteletével válogatott az írott archaikus tradícióból. Spirituális tanítása és irodalmi munkássága — többek között a *Jurnalul fericii* (Napló a boldogságról) című, a romániai börtönök élményvilágát feldolgozó posztumusz nagyregénye — az 1989-es politikai változások után országszerte ismertté tette.

A moldvai szerzetesek élete című könyv az Osiris Kiadó gondozásában megjelent kiadványoktól eltérő módon diszkréten illusztrált. Mátyássy László önmagukba visszatérő indafonatos, figurális grafikái segítik a meditatív olvasást. E könyv elolvasása, a logionok újraolvasása segít az evangéliumi életalakisásban és a helyes, ortodox istentiszteletben. (*Digitria Könyvek – Osiris Kiadó*, Budapest, 2002)

VÁSÁRHELYI ANZELM

ANTHONY BLOOM: AZ ÉLŐ IMA

„Semmi sem mérhető az imához — írja Arany-szájú Szent János. — Lehetségessé teszi azt, ami lehetetlen, és könnyűvé azt, ami nehéz. Aki imádkozik, annak számára nem lehetséges, hogy bűnt kövessen el.”

Szokatlanul merész szavak a mai ember számára, aki már-már hozzászokik ahhoz, hogy lelkiéletét a szappanoperák és kibeszélőshow-k segédletével és színvonalán rendezze el, ha pedig hívó, a szekularizált környezet kívánalmainak megfelelően vallását is lélektani szempontok alapján ítélje meg. Így fordulhat elő az az abszurdítás, hogy a mise értékét sokak számára a prédikáció színvonala, a gyónás lényegét a pappal való beszélgetés határozza meg, az ima mércéje pedig az lesz, mennyire „segít” az imádkozónak. Mindezek észrevétlenül veszítik el valódi lényegüket: az Isten színe előtt állás legkevésbé sem természetes, felfoghatatlan tényét. A szekularizáció alapvonása, hogy épp a vallásosság alapvető fogalma, a *szent* kategóriája válik lassanként jelentéskézülvé. Holott a mise, a gyónás vagy az ima elsősorban nem arra szolgál, hogy az ember egzaltált lelkének